

Ярина Жукорська,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права, міжнародних відносин та дипломатії юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету

Роман Тарасюк,

студент групи ПРМ-22 юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Обґрунтовано основні положення конституційно-правового статусу Президента України. З'ясовано ролі та взаємодію Глави держави із законодавчою, виконавчою і судовою гілками влади. Проаналізовано функції та повноваження, що згідно з Конституцією належать виключно Президенту України і складають прерогативу Глави держави.

Ключові слова: Глава держави, статус, повноваження, Президент України, функції.

Жукорская Я., Тарасюк Р.

Конституционно-правовой статус Президента Украины

Обоснованы основные положения конституционно-правового статуса Президента Украины. Выяснена роль и взаимодействие Главы государства с законодательной, исполнительной и судебной ветвью власти. Проанализированы функции и полномочия что согласно Конституции принадлежат исключительно Президенту Украины и составляют прерогативу главы государства.

Ключевые слова: Глава государства, статус, полномочия, Президент Украины, функции.

Zhukorska Ya., Tarasyuk R.

Constitutional and legal status of the President of Ukraine

The article is devoted to the substantiation of the main provisions of the constitutional and legal status of the President of Ukraine, clarification of the role and interaction of the head of state with the legislative, executive and judicial branches of power. The functions and powers that, according to the Constitution, belong exclusively to the President of Ukraine and form the prerogative of the head of state are analyzed.

Keywords: head of state, status, powers, President of Ukraine, functions.

Постановка проблеми. Серед найбільш важливих інститутів успішного розвитку держави є інститут Президента України. Зокрема важливу роль відіграє сфера взаємодії Глави держави із системою органів законодавчої, виконавчої й судової гілок влади. Повноваження Президента України у значній мірі зумовлені функціонуванням системи стримувань і противаг. Переосмислення ролі та значення статусу Президента України дає нам чітке поняття місця Глави держави в системі вищих органів державної влади, що необхідно зрештою у контексті становлення України як суверенної та незалежної, демократичної, соціальної та правової держави.

Стан дослідження. Питання правового статусу Президента України з часу здобуття Україною незалежності було об'єктом дослідження багатьох видатних вчених-конституціоналістів, що зробили вагомий внесок у вивчення даного питання. Проблематика висвітлення статусу Президента складає предмет дослідження низки робіт вітчизняних авторів. Серед них такі науковці, як: В. Ф. Опришко, В. В. Кравченко, А. І. Кудряченко, Р. С. Мартинюк, Ю. Н. Тодика, В. М. Шаповал, Н. Р. Нижник тощо. У той же час вченими-конституціоналістами проведене недостатнє дослідження окремих повноважень Президента України.

Метою статті є аналіз конституційно-правового статусу Глави держави в Україні, а також його ролі в системі стримувань і противаг.

Виклад основного матеріалу. Президент України займає особливе місце в системі органів державної влади і не належить до жодної з гілок державної влади. Він отримує свої повноваження безпосередньо від народу, оскільки обирається громадянами України на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років [10, с. 280].

Конституційно-правовий статус Президента України встановлюється нормами Конституції України, які визначають місце та роль Президента України в системі органів державної влади та його взаємовідносини з іншими органами державної влади; закріплюють порядок заміщення поста Президента України; передбачають конституційно-правову відповідальність за державну зраду та інші злочини; визначають функції та повноваження Президента України.

Президент України посідає окреме місце в системі органів державної влади. Конституція України 1996 р., на відміну від Конституційного договору від 8 червня 1995 р., які визначали його статус як Глави держави і Глави виконавчої влади, не відносить Президента України до законодавчої, виконавчої чи судової гілок влади [3; 320].

Конституція України формально виводить Президента України за межі виконавчої влади взагалі та уряду зокрема. Конституція визначає Президента як Главу держави, тобто він є уособленням держави і державної влади загалом, що зумовлено колом повноважень, його роллю та місцем у політичному житті суспільства. Як Глава держави Президент виступає від її імені, гарантує державний суверенітет, територіальну цілісність України, додержання Конституції, прав і свобод громадян.

У державному механізмі України, побудованому на засадах законності, республіканізму, народного суверенітету та розподілу влад, Президент є лише одним з вищих органів державної влади, тобто підпорядкований тільки народу. Він стоїть не над гілками влади, а поряд з ними, забезпечуючи при цьому єдність державної влади і злагоджене функціонування її гілок [5; 211].

Президент України – гарант додержання Конституції України. Він суттєво впливає на режим стабільності закріпленого в Україні конституційного ладу і законності, забезпечення прав людини і громадянина, утвердження конституціоналізму загалом. Положення Конституції свідчать про те, що Президент України несе персональну відповідальність за узгоджену безперервну роботу механізмів захисту Конституції України, прав і свобод людини і громадянина, за вжиття заходів щодо ефективного функціонування всіх владних державних структур у конституційному режимі [4; 315].

Згідно зі ст. 106 Конституції України Президент України наділений широкими повноваженнями в різних сферах державного життя. В одних випадках ці повноваження належать виключно йому, в других вони перетинаються з повноваженнями інших органів державної влади. Конституція України чітко розмежовує функції Президента України і Кабінету Міністрів України, а також функції Президента як Глави держави, і Верховної Ради України як єдиного органу законодавчої влади [10; 272].

Функції та повноваження, що згідно з Конституцією України належать виключно Президенту України, складають прерогативу Глави держави.

Функції – це напрями і види діяльності Глави держави, компетенція – це встановлені межі його повноважень у здійсненні державного владарювання [8; 210].

Основні функції Президента України як Глави держави визначено в ст. 102 Конституції України:

- забезпечення єдності державної влади;
- представництво держави;
- забезпечення державного суверенітету та національної безпеки України;
- забезпечення реалізації основних прав і свобод громадян;
- установча;
- нормотворча;
- кадрова;
- керівництво зовнішньополітичною діяльністю.

При цьому функції забезпечення єдності державної влади та представництва держави властиві тільки Главі держави і зумовлюють необхідність існування цього інституту, решту функції можуть мати й інші державні органи.

Конституція України передбачає можливість Президента України активно впливати на законотворчий процес. Здійснюючи функцію гаранта додержання Конституції України, Президент наділений правом законодавчої ініціативи, що дозволяє йому порушувати питання щодо реалізації конституційних положень, приведення чинного законодавства відповідно до Конституції України [5; 301].

Президент користується виключним правом вносити до Верховної Ради законопроект про внесення змін до розділів I, III, XIII Конституції України та призначати Всеукраїнський референдум для затвердження цих змін. Забезпечуючи додержання Конституції України, Президент може накладати вето на закони, прийняті Верховною Радою, направляє до Конституційного Суду України звернення щодо встановлення конституційності законів та інших актів Верховної Ради, скасовує акти Кабінету Міністрів України та акти Ради Міністрів Автономної Республіки Крим [1].

Президент України видає укази, які передбачають захист прав і свобод людини та громадянина, окремих категорій населення; приймає в разі необхідності рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану; оголошує в разі необхідності окремі місцевості України зонами надзвичайної екологічної ситуації тощо [8; 209].

Конституцією Президент не названий Главою виконавчої влади, але найбільш наближений саме до неї і є ключовою фігурою в системі саме виконавчої гілки влади.

З прийняттям змін до Конституції України повноваження Президента України щодо формування Кабінету Міністрів України обмежуються. Так, Президент України вносить за пропозицією коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України, сформованої відповідно до ст. 83 Конституції України, подання про призначення Прем'єр-міністра України в строк не пізніше ніж на п'ятнадцятий день після одержання такої пропозиції. Водночас Президент України вносить на розгляд Верховної Ради України кандидатури членів Кабінету Міністрів – Міністра закордонних справ України та Міністра оборони України [9; 194].

Повноваження Президента України поширюється й на інші органи виконавчої влади. До форми такого контролю відноситься відповідальність голів місцевих державних адміністрацій перед Президентом України, який має право скасовувати рішення голів місцевих державних адміністрацій, що суперечить Конституції та іншим Законам України.

Окрім повноважень у сфері законодавчої і виконавчої влади Глава держави наділений повноваженнями щодо судової влади. Згідно з принципом розподілу влад та незалежності судів Президент не може втручатися у діяльність судів, проте він активно взаємодіє із судами і здійснює при цьому певні установчі функції. Це виражається в його повноваженнях щодо формування судових органів, зокрема:

1. Призначає третину складу Конституційного Суду України.
2. Утворює суди у визначеному законом порядку.
3. Здійснює перше призначення на посаду професійного судді строком на п'ять років.

Президент України має право звернутися до Конституційного Суду України з поданням щодо вирішення питань про відповідність Конституції України, законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість [8; 211].

Виключно Президент України повноважний присвоювати:

- а) вищі військові звання;
- б) вищі дипломатичні ранги;
- в) інші вищі спеціальні звання та класні чини.

Наприклад, саме указами Президента України відповідно до ст. 26 Закону України «Про державну службу» присвоюються 1–3 ранги державної служби для 1 категорії держслужбовців. Це повноваження Президента України споріднене, але не тотожне з його нагородними повноваженнями.

Згідно зі ст. 102 Конституції України, Президент України є також гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина [1].

Враховуючи те, що Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, а також Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України та очолює Раду національної безпеки і оборони України, питому вагу його становлять повноважень у сфері оборони і національної безпеки держави [9; 123].

До сфери таких повноважень глави держави слід віднести його права та обов'язки щодо:

- 1) забезпечення державного суверенітету та національної безпеки;
- 2) здійснення керівництва у сферах національної безпеки і оборони;
- 3) здійснення повноважень Верховного Головнокомандувача та призначення на посади та звільнення з посад вищого командування Збройних Сил України, інших військових формувань;
- 4) керівництво Радою національної безпеки і оборони України;
- 5) внесення до парламенту подання про оголошення стану війни та прийняття рішення про використання Збройних Сил України у разі збройної агресії проти нашої держави;
- 6) прийняття згідно з законом рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України;

7) прийняття рішення про введення в Україні або окремих її місцевостях надзвичайного стану, а також оголошення у разі потреби окремих місцевостей України зонами надзвичайної екологічної ситуації з подальшим затвердженням цих рішень парламентом [1].

Президент України у своїх посланнях до народу та щорічних і позачергових посланнях до Верховної Ради України визначає загальні засади гуманітарної політики. Президент України також зобов'язаний своєчасно реагувати на звернення громадян, зокрема й ті з них, що стосуються порушення прав людини.

Поряд із цим Глава держави наділений не лише загальними, а й спеціальними повноваженнями щодо захисту прав і свобод людини. Насамперед особистих прав людини – права на свободу, на громадянство тощо [6; 8].

Для здійснення правозахисної діяльності Президент України наділений і виключними повноваженнями щодо:

- 1) прийняття до громадянства України і надання притулку в Україні (п. 26. ч. 1 ст. 107 Конституції);
- 2) здійснення помилування (п. 27 ч. 1 ст. 107 Конституції).

Статус Глави держави наділяє його повноваженнями, згідно з якими він є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, дотримання Конституції, прав і свобод людини і громадянина. На нього покладатися обов'язок забезпечення як недоторканності зовнішніх кордонів України, так і безумовного припинення спроб будь-яких сил усередині країни розділити територію України або відокремити якусь її частину [3;311].

Висновки. Статус Президента України, визначений у Конституції, дає підстави вважати його уособленням державної влади загалом, а не окремих гілок влади, що насамперед зумовлено колом повноважень, роллю і місцем Глави держави в системі органів державної влади. Президент України діє як гарант Конституції щодо забезпечення відповідності внутрішньої та зовнішньої політики для інтересів держави.

На сьогодні вченими-конституціоналістами проведено недостатнє дослідження сфери гарантування державного суверенітету главою держави, а також державної цілісності, дотримання прав і свобод людини і громадянина та дуже важливого інституту відповідальності Президента України. Саме ці повноваження Президента України є недостатньо врегульовані законодавством.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Мартинюк Р. С. Реалізація принципу поділу влади в сучасній Україні: політико-правовий аналіз / О. В. Скрипнюк. – Острог : Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2007. – 352 с.
3. Кравченко В. В. Конституційне право України / В. В. Кравченко. – К. : Атіка, 2000. – 510 с.
4. Конституційне право України : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / за ред. В. П. Колісника та Ю. Г. Барабаша. – Х. : Право, 2008. – 416 с.
5. Кравченко В. В. Конституційне право України : навч. посіб. – [Вид. 3-тє, виправл. та доповн.] / В. В. Кравченко. – К. : Атіка, 2004. – 512 с.
6. Актуальні проблеми реалізації конституційно-правового статусу Президента України / Р. С. Мартинюк // Часопис Національного університету «Острозька академія», 2014. – № 2(10) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14mrsspu.pdf>. – (Серія «Право»).
7. Мартинюк Р. Президент України в системі стримувань і противаг на сучасному етапі / Р. Мартинюк // Підприємництво, господарство і право. – 2008. – № 8. – С. 28-31.
8. Демків Р.Я. Конституційне право України : курс лекцій / Р.Я. Демків. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. – 332 с.
9. Конституційне право України : прагматичний курс : навч. К65 посіб. / М. В. Афанасьєва, Ю. Ю. Бальцій, Ю. Д. Батан [та ін.] ; за заг. ред. М. В. Афанасьєвої, А. А. Єзерова ; тех. ред. Ю. Д. Батан. – Одеса : Юридична література, 2017 – 256 с.
10. Майданник О. О. Конституційне право України : навч. посіб. / О. О. Майданник – К. : Алерта, 2011. – 380 с.

References

1. *Konstitutsiya Ukrainy vid 28 chervnya 1996* [The Constitution of Ukraine]. (1996, June 28). Retrived from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].
2. *Martyniuk, R.S. (2007) Realizatsiya pryntsyphu podilu vlady v suchasniy Ukrayini: polityko-pravovyy analiz* [Realization of the principle of separation of powers in modern Ukraine: political and legal analysis]. *Vudavnutstvo Natsional'noho universutety «Ostrozka akademiya»*. - National University of Ostroh Academy. [in Ukrainian].

3. Kravchenko, V.V.(2000). *Konstituttsiune pravo Ukrainu [Constitutional Law of Ukraine]*. Kyiv. Atika. [in Ukrainian].
4. Kolisnyka, V.P.(2008) *Konstytutsiune pravo Ukrayiny: Pidruch. dlya stud. vyshch. navch. Zakl. [Constitutional Law of Ukraine]. Pravo. [in Ukrainian]*.
5. Kravchenko, V. V.(2004) *Konstytutsiune pravo Ukrayiny: Navchal'nyy posibnyk. [Constitutional Law of Ukraine]*. Kyiv. Atika. [in Ukrainian].
6. Martynyuk, R. S. (2014) *Aktual'ni problemy realizatsiyi konstytutsiyno-pravovoho statusu Prezydenta Ukrayiny. [Actual problems of the implementation of the constitutional and legal status of the President of Ukraine]*. Chasopys Natsional'noho universytetu «Ostroz'ka akademiya» Seriya «Pravo» - [The journal of the National University of Ostroh Academy. The series «Right»] - № 2(10). Retrived from: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14mrsspu.pdf>. [in Ukrainian].
7. Martynyuk, R. (2008) *Prezydent Ukrayiny v systemi strymuvan' i protyvah na suchasnomu etapi [President of Ukraine in the system of checks and balances at the present stage] - №8, 28 -31. [in Ukrainian]*.
8. Demkiv, R.YA. (2012) *Konstytutsiune pravo Ukrayiny: kurs lektsiy [Constitutional Law of Ukraine: course of lectures] – Lviv L'vivs'kyy derzhavnyy universytet vnutrishnikh sprav. [in Ukrainian]*.
9. Afanas'yeva, M.V., Bal'tsiy Y.Y. (2017) *Konstytutsiune pravo Ukrayiny: prahmatychnyy kurs. [The Constitutional Law of Ukraine: A Pragmatic Course] – Odessa. Yurydychna literature. [in Ukrainian]*.
10. Maydannyyk, O.O. (2011) *Konstytutsiune pravo Ukrayiny: Navch. posib. [Constitutional Law of Ukraine: Teach. Manual]*. Kyiv. Alerta. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 11.10.2018.